

Pedagogy

- Brill, 1980* – Brill M.S. Otbor in sportyvnyh yhrakh. / M.S. Brill. – Moscow : Fyzkultura and Sports, 1980. – 127 p.
- Bulgakov, 1986* – Bulgakov N.Zh. Preparation and Otbor yunyh plavtsov / N.Zh. Bulgakov. – Moscow : Fyzkultura and Sports, 1986. – 191 p.
- Matveev, 1999* – Matveev L.P. Fundamentals general sports theory system and the preparation of athletes / L.P. Matveev. –K. : Olymпыyskaya literature, 1999. – 318 p.
- Nebylytsyn, 1976* - Nebylytsyn V.D. Psyhofyzyolohycheskye Studies yndyvdualnyh razlychyy / V.D. Nebylytsyn. – Moscow : Nauka, 1976. – 336 p.
- Ostashev, 1982* – P.V. Ostashev Futbolystov forecasting abilities / P.V. Ostashev. – Moscow : Fyzkultura and Sports, 1982. – 96 p.
- Pavlov, 2001* – Pavlova T. Comprehensive assessment of skills in the selection of children playing sports on the stage of initial training. : Abstract., Candidate of physical education and sport. – K. : DNFIKS, 2001. – 18 p.
- Platonov, 1987* – Platonov V.N. Otbor orientation and athletes in the process mnoholetney training. Theory Sports / Ed. V.N. Platonov. – K. : High School, 1987. – S. 311-334
- Rodyonov, 1973* – A.V. Rodyonov Psychodiagnostics sportyvnyh abilities / A.V. Rodyonov. – Moscow : Fyzkultura and Sports, 1973. – 216 p.
- Romanenko, 2005* – Romanenko V.A. Diagnosis dvyhatelnyh abilities / V.A. Romanenko – Donetsk : Donetsk National University, 2005 – 290 p.
- Syryk, 1983* - Syryk P.Z. Otbor and forecasting abilities in mild Athletic / P.Z. Syryk, P.M. Haydarska, K.I. Rachev. – Moscow : Fyzkultura and Sports, 1983. – 103 p.
- Sergienko, 2010* – Sergienko L.P. Sports selection : Theory and Practice. In 2 books. – Book 1. Theoretical basis of sport selection / L.P. Sergienko. – Ternopol : Educational book, Bogdan, 2010 – 672 p.
- Teplov, 1985* – B.M. Teplov Favourites Proceedings / B.M. Teplov. – M. : Pedagogika, 1985 – P. 5-72.
- Filin, 1987* – Filin V.P. Theory and Methods yunosheskoho sport. – M. : Fyzkultura and Sports, 1987. – 128 p.
- Schwartz, 1984* – V.B. Schwarz Byolohycheskye methodical aspects sportyvnoy orientation and otbora / V.B. Schwartz, C. Khrushchev. – Moscow : Fyzkultura and Sports, 1984. – 151 p.
- Shynkaruk 2011* – Shynkaruk O.A. Otbor athletes Orientation and Preparation s mnoholetneho in the process of improvement. – K. : Olymпыyskaya literature, 2011. – 360 p.

УДК 159.922.73-053.5:37(477)(091)«19»

Олена Галян

ОСОБИСТІТЬ ШКОЛЯРА У ВИМІРАХ СУБ'ЄКТНОСТІ (ДО 100-РІЧЧЯ КИЇВСЬКОГО ПЕДАГОГІЧНОГО З'ЇЗДУ)

У статті розглянуто особливості осмислення особистості школяра як суб'єкта життєтворчості у поглядах учасників Київського педагогічного з'їзду, що відбувся у квітні 1916 року. Визначено передумови, які сприяли постановці та обговоренню актуальних для шкільного життя питань на цьому освітньому форумі. Окреслено проблемні моменти практичного втілення завдань виховання і навчання, бачення доповідачами способів удосконалення педагогічного середовища з урахуванням особистісного контексту діяльності школярів. Наголошено на потребі активізації таких атрибутів їх суб'єктності як самостійність, ініціативність, креативність, відповідальність та свобода, які виходять із потреб особистості та забезпечують результативність змін у пізнанні, діяльності, праці, вихованні волі, почуттів, становленні характеру. Показано, що до тепер питання розвитку суб'єктності залишаються актуальними, а для їх розв'язання потрібно аналізувати досвід минулого у вітчизняній педагогічній традиції та ті перешкоди, які завадили втіленню демократичних перетворень в освітню галузь.

Ключові слова: особистість, суб'єкт, суб'єктність, атрибути суб'єктності, розвиток ідеї суб'єктності, активність, цілісність, Київський педагогічний з'їзд.

В статье рассмотрены особенности осмысления личности школьника как субъекта жизнетворчества во взглядах участников Киевского педагогического съезда, который состоялся в апреле 1916 года. Определены предпосылки, которые способствовали постановке и обсуждению актуальных для школьной жизни вопросов на этом образовательном форуме. Определены проблемные моменты практического воплощения задач воспитания и обучения, видение докладчиками способов совершенствования педагогической среды с учетом личностного контекста деятельности школьников. Отмечено необходимость активизации таких атрибутов их субъектности как самостоятельность, инициативность, креативность, ответственность и свобода, которые выходят из потребностей личности и обеспечивают результативность изменений в познании, деятельности, труде, воспитании воли, чувств, становлении характера. Показано, что до сих пор вопросы развития субъектности остаются актуальными, а для их решения нужно анализировать опыт отечественной педагогической традиции и те препятствия, которые помешали воплощению демократических преобразований в образовательную отрасль.

Ключевые слова: *личность, субъект, субъектность, атрибуты субъектности, развитие идеи субъектности, активность, целостность, Киевский педагогический съезд.*

The article features peculiarities of personality of a pupil as an agent of life in the views of participants of the Pedagogical Congress held in Kyiv, in April 1916. The author has identified the preconditions that contributed to the formulation and discussion of topical issues of school life at this educational forum. It is a school reform project by P. Ignatiev, that was approved by the researchers of the History of Education as being democratically inclined and was the impetus for the convening of the Congress of headmasters of secondary schools with teachers' participation in it. The speeches that were presented at the Congress contained the analysis of problematic issues concerning practical implementation of objectives of education and upbringing, the speakers' vision of the methods to improve educational environment taking into account personal context of pupils' activities. It is emphasized on the need to enhance the attributes of agency (autonomy, initiative, creativity, responsibility and freedom) that arise from the needs of the personality and ensure the effectiveness of changes in cognition, activities, work, development of one's willpower, feelings, character formation. So, despite the lack of clearly defined issues concerning personality of a pupil in the Congress materials, the majority of speakers clearly (by reference to the attributes) or indirectly (through the disclosure of the role of a pupil in education and upbringing) identified the pupil's agent dimension as one of the elements of the school reform. The paper shows the teachers' true understanding of the holistic view on the manifestation of personality of a pupil in a kind of pedagogical environment where agency is not oppressed but is encouraged. It is shown that up to now the issue of agency has remained relevant, and in order to solve these problems we should analyze the past experience in national educational traditions and the obstacles that hindered the implementation of democratic reforms in the sphere of education.

Key words: *personality, agent, agency, attributes of agency, development of the idea of agency, activity, integrity, Kyiv Pedagogical Congress.*

Постановка проблеми. Виклики сучасного світу актуалізують потребу вдосконалення, а подекуди й суттєвої модернізації, підготовки підростаючого покоління до життєздійснення в умовах всепоглинаючої інформатизації, глобалізації суспільного буття та цивілізаційних криз. Здатність відбутися, самореалізуватися, стати конкурентоспроможною для молоді людини набуває значущості в контексті наповнення життя новим змістом, осмислення перспектив власного життєвого, особистісного і професійного самовизначення. У зв'язку з цим зростає інтерес до освітньо-педагогічних проблем становлення особистості школяра в системі шкільного навчання і виховання, де апріорі його суб'єктність визнається, але фактично залишається малореалізованою. Беззаперечною є потреба

створення такого освітнього середовища, яке б сприяло залученості школяра до процесу самотворення, активізації суб'єктної сутності його особистості, розвитку його індивідуальності, забезпечувало пізнання світу й себе в ньому, формування життєвих цінностей і смислів тощо.

Визнання пріоритетним формування суб'єктності школярів висуває нові вимоги до системі їхнього навчання, виховання й розвитку. Отже, під сучасну пору питання модернізації освітньої галузі визнано ключовими для вітчизняної школи. Однак, чи є вони новими, чи постали саме тепер та детерміновані світоглядними проблемами буття постмодерної особистості у світі?

Дослідження вітчизняної педагогічної традиції ХХ століття дає підстави констатувати тяглість, з одного боку, та фрагментарність, з іншого, у виявленні та розгляді основних проблем освіти, навчання й виховання підростаючого покоління, однак кожного разу з урахуванням викликів і обставин суспільно-історичної ситуації державотворення. З огляду на це, викликають дослідницький інтерес напрацювання та резолюції Київського педагогічного з'їзду, що проходив 12-19 квітня 1916 року, відповідно, 100-ліття тому, та став відгуком на зміни в освітній політиці держави. Докладне вивчення виголошених доповідей щодо актуалізації особистісного ресурсу школярів (зрозуміло, у науковому тезаурусі того часу) видається нам доволі перспективним для розробки періодизації розвитку ідеї суб'єктності особистості школяра у вітчизняній педагогічній думці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Педагогічний дискурс початку ХХ століття становить чималий інтерес для дослідників людинознавчих наук, адже забезпечує можливість вивчати масштабність тих подій, які визначили в цей час стратегію й тактику основних перетворень як буття особистості загалом, так і освітньої галузі зокрема. Особливої актуальності у цьому контексті набувають питання освітніх реформ у визначений період [Березівська, 2009; Калачев, 2010; Шаравара, 2011], ідей розвитку вітчизняної школи, які не тільки відтворюють історичне минуле, але й покликані створити цілісну теорію та – шляхом методологування – концепцію розвитку педагогічної думки в Україні. Відтак визначити результативність запропонованих позицій, підходів, методів, успішність їхнього втілення у практику навчання і виховання, або, навпаки, труднощі реалізації, заперечення їхньої актуальності. Як зазначає Л. Березівська, «на кожному з етапів розвитку вітчизняної освіти шкільне реформування залежало від взаємодії державної освітньої політики, громадсько-педагогічного руху, великою мірою від особистостей, які очолювали ці процеси, стану шкільної системи освіти та педагогічної науки в їх єдності» [Березівська, 2009: с. 9].

У форматі такого погляду особливої уваги заслуговують освітні форуми, які скликалися для публічного обговорення найважливіших освітніх проблем та пошуку можливостей їхнього вирішення. Серед них

звертаємо увагу на Київський педагогічний з'їзд (1916 р.) [*Труди, 1916*], у матеріалах якого відображено багато плідних ідей щодо розвитку школи, важливості забезпечення виховання особистості, ролі вчителя у виховному процесі, взаємодії сім'ї і школи, розвитку волі й характеру учня тощо. Його проведення було відгуком на проект шкільної реформи П. Ігнат'єва, що дістав у дослідників історії педагогіки схвальну оцінку як демократично спрямований [*Калачев, 2010*]. Попри вагомість виголошених ідей, представницький склад делегатів, широку дискусію щодо деяких повідомлень, у сучасних дослідників цей форум не дістав належного аналізу, особливо щодо прогресивності в поглядах на позицію учня (його суб'єктність) у системі навчання і виховання. Водночас став предметом обговорення в тогочасних виданнях [*Клюжєв, 1917*], аналітичних, критичних історико-педагогічних нарисах середини ХХ століття [*Константинов, 1956*]. Вважаємо за потрібне більш докладно зупинитися на тих важливих підходах у вихованні й освіті учнів, які ще не набули достатнього висвітлення, але актуалізовані сучасним баченням ролі школяра у привласненні досвіду, виробленого людством.

Мета статті – охарактеризувати погляди учасників Київського педагогічного з'їзду (1916 р.) на позицію учня в системі виховання й навчання, її наукове обґрунтування та можливість екстраполяції на дослідження розвитку ідеї суб'єктності особистості школяра у вітчизняному педагогічному дискурсі ХХ століття.

Вклад основного матеріалу. Реальність початку ХХ століття містить значний потенціал для системного й холистичного підходів у дослідженні тих подій, що спричинили формування стратегічних завдань вітчизняного суспільного розвитку. Зокрема, чимало аспектів освітньої політики визначалися потребою виховання законотрудиної, підкореної (за браком належного рівня освіти), покірної людини, яка б сприймала своє буття як єдиноможливе в наявних умовах, якій можна було нав'язати ідеали та цінності, визначити місце в суспільній ієрархії.

Попри це, розвиток педагогічної думки міг дисонувати з офіційною позицією державних діячів. Хоча й серед них були ті, хто реально усвідомлював потребу в освічених громадянах, які в умовах зміни типу господарювання (індустріалізація), могли створювати якісно новий продукт на технологізованих виробництвах. Саме ліберальні погляди міністра народної освіти Російської імперії (частиною якої була Україна) П. Ігнат'єва (травень 1915 – грудень 1916) лягли в основу підготовки ним реформи системи освіти. Її спрямованість на покращення шкільного життя відкривала перспективи для втілення прогресивних педагогічних ідей та здобутків психологічної науки у практику навчання і виховання учнів. Він стверджував, що «вся школа повинна бути побудована на педагогічних основах, і всі вимоги державного або суспільного характеру повинні враховувати ці основи, підкорюючись вимогам педагогіки, які встановлюються науковими методами» [*Игнат'єв, 2000: с. 53*].

Не оминув П. Ігнат'єв висвітлення своєї позиції щодо суб'єктів освітнього процесу. У контексті нашого наукового інтересу знаходяться питання суб'єктності школяра, саме тому особливу увагу ми звернули на бачення міністром ролі учня у процесах виховання та навчання. Зокрема, педагогічне завдання школи він вбачав у максимально «повному використанню природних дарувань учня й досягнення можливого повного, на цьому рівні навчання, розвитку його розумових і фізичних здібностей шляхом активної самодіяльності» [Игнат'єв, 2000: с. 53]. З огляду на семантичний аналіз категорійного поля «суб'єктності» [Гал'ян, 2016], можемо стверджувати, що в основі уявлень П. Ігнат'єва про школяра закладено системоутворювальну ознаку його суб'єктнісних проявів – активність, а також її діяльнісний та інтеціональний аспекти. Отже, не зважаючи на відсутність у тексті «Очерка о русской школе» [Игнат'єв, 2000] прямої вказівки на суб'єктність, її сутнісна характеристика визначена, тому нами розглядається як присутня в засадничих принципах бачення змін тогочасної освітньої ситуації.

На основі офіційних циркулярів Міністерства народної освіти від 28 вересня 1915 р. та 19 січня 1916 р., у яких відображено проблеми школи та напрями її реформування, попечитель Київського навчального округу І. Базанов скликав з'їзд начальників середніх навчальних закладів із залученням до участі в ньому і викладачів. Головуючий на Особливій організаційній нараді з підготовки цього освітнього форуму окружний інспектор О. Ліперовський окреслив зміст поставлених завдань, а саме «вигнання зі школи сухого формалізму, який є її головним злом, і заміна його уважним та чуйним ставленням до живої душі учня» [Труды, 1916: с. 2-3]. Отже, можемо констатувати, що успішність виховання й навчання прямо пов'язувалася з врахуванням особистості вихованця у процесі реалізації педагогами освітньої політики.

Увага до школяра як суб'єкта виховання й навчання стала важливою складовою виступів деяких делегатів, хоча й викликала дискусії щодо можливостей і шляхів її втілення.

Особливої уваги заслуговує вступна доповідь професора Імператорського університету св. Володимира В. Зеньковського [Труды, 1916: с. 25-38], з ім'ям якого пов'язують першочерговість у постановці та теоретичному аналізі людини як суб'єкта психічної активності. Окреслюючи проблеми виховання у школі, він вказав на важливість розгляду педагогічної практики у зв'язку з розумінням психіки дитини, тим самим визначив коло питань, які педагогіка може вивчати в тісному зв'язку з досягненнями психології. Йдеться про необхідність врахування особливостей перебігу процесів соціалізації та індивідуалізації особистості. У зв'язку з чим, автор наголошував, що «педагогічна робота визначається насамперед тими ідеальними завданнями, які ми ставимо собі при втручанні у природний розвиток душі дитини; вона визначається також усією сукупністю тих життєвих умов, у яких відбувається наш

педагогічний вплив на дітей» [Труды, 1916: с. 25–26]. Крім того, В. Зеньковський, критикуючи шкільну систему, акцентував увагу на тих атрибутах суб'єктності, яких так боїться школа. Він констатував, що вона «не терпить природності в дітях, вона боїться свободи, боїться невимушеності; школа все регламентує...» [Труды, 1916: с. 28], а отже, «школі не до внутрішнього світу школяра: нехай він думає, що хоче, нехай ненавидить школу, нехай мріє про заборонене, тільки би він діяв у межах правил» (там само). Отже, усвідомлюючи суб'єктність проявів дитини, шкільна система прагнула не знати про її змістові і процесні характеристики, відкидаючи навіть гіпотетичну представленість особистості школяра у процесах життєздійснення як їх суб'єкта. Якщо суб'єктність і виявлялася до не завдяки школі, а в боротьбі з нею.

Переходячи до питання про сутність змін, яких потребує школа, В. Зеньковський апелював до необхідності забезпечити повагу до дитини та надати «широкого простору для дитячої самодіяльності, ... підтримувати віру у свої сили, ... з довірою ставитися до своєрідності окремої особистості, до зигзагів її індивідуального розвитку» [Труды, 1916: с. 37]. Лише за таких умов школа в житті учня буде сприйматися «як пора найкращого й радісного розкриття... творчих сил» [Труды, 1916: с. 38].

Підтвердження висловлених В. Зеньковським зауваг щодо діяльності школи знаходимо й у доповіді викладача Київського реального училища М. Лопуховського «Проблема виховання й сучасна середня школа» [Труды, 1916: с. 56-74]. На його думку, основні труднощі реалізації шкільної справи пов'язані з формальним ставленням до учня, адже успіху можна досягти тоді, коли педагогічний вплив буде індивідуалізований, а діяльність суб'єктів педагогічного процесу – творчою.

Для реалізації демократично спрямованих змін М.А. Лопуховським поставлено питання про необхідність чіткого розмежування змісту впливу освіти, виховання та навчання на підготовку людини до життя. Він наголошує на нерозривній єдності цих сторін буття школи, розкриваючи, у який спосіб вони взаємодіють між собою, сприяючи гармонійному розвитку особистості. З його погляду, «ми прагнемо не тільки передати дітям матеріал минулого, але й намагаємося змінити душу дитини; ми формуємо всю людину, надаємо їй певного образу: ми даємо освіту людині» [Труды, 1916: с. 56]. Отже, увага в організації виховання була визначена першочерговою умовою розв'язання завдань школи. Однак його зміст розглядався по-новому: не тільки вміти померти за Батьківщину, а й жити для неї. З цією метою пропонувалася докорінна перебудова школи на виховних засадах, а їхня сутність відображала потребу переорієнтації з приниженості учня на його самодіяльність, самовизначеність, «вироблення в ньому волі, творчої ініціативи і твердого дієздатного характеру» [Труды, 1916: с. 71].

Шкільна система в більшості доповідей постала як негнучкий механізм із підходами, що втратили свою актуальність та не відображали

Pedagogy

тих прогресивних ідей, які були предметом обговорення та втілення в зарубіжній педагогіці і школі.

Серед учасників з'їзду (Н. Володкевич, Н. Сімашкевич С. Таратута, П. Турчанінов та ін.) було суголосно вказано на труднощі, які супроводжують процеси навчання і виховання у школі: однобічність середньої школи (пріоритет навчання над вихованням); відсутність творчості і свободи як у діяльності педагога, так і в діяч учня; виховання замінено мірами карального характеру; переважання навантаження на пам'ять учнів, замість спонукання їх до мисленневої діяльності; відсутність педагогічно спрямованого шкільного середовища, яке б сприяло активізації самодіяльності та самовизначеності учнів, їх ініціативності у шкільних справах, забезпечувало довіру у взаєминах педагога і школярів; формальність у ставленні до учнів тощо. Критикуючи наявну ситуацію у вітчизняній школі, доповідачі усвідомлювали необхідність її реформування на науково-педагогічних засадах (С. Таратута), враховуючи когнітивні, афективні (Д. Бурневський, Ф. Владімірський та ін.) і поведінкові (С. Луначарська та ін.) особливості учнів, та спеціальну підготовку вчителя до діяльності (І. Семенов) в умовах переорієнтації цілей виховання і навчання з регламентованого впливу на ситуацію створення розвивального педагогічного середовища, в якому пріоритетом є індивідуальність вихованця в усій складності його психічної активності.

Особлива увага зосереджувалася в доповідях на необхідності запровадження змін у систему виховання, де б учні стали діяльними, активними учасниками творення самих себе, виявляли волю, почуття, необхідні риси характеру (Г. Чирков). У цьому контексті питання суб'єктності набувають особливого змісту і відповідають тогочасним уявленням про природу активності людини. На думку в. о. директора Сосницької чоловічої гімназії С. Таратути, місія школи – «виховувати особистість сильну морально-вільну, що має під собою ґрунт у вигляді стійких принципів..., які не нав'язані зовні, а відповідають внутрішній природі дитини» [*Труди, 1916: с. 81*].

Попри актуальність проблемного поля виховання, не залишилися поза увагою можливості вдосконалення навчального процесу з урахуванням суб'єктнісної позиції школярів. Зокрема, викладач Київської жіночої гімназії А. Дучинської В. Левицький у доповіді «Виховне значення практичних занять» [*Труди, 1916: с. 256–264*] визначав їх як наукові спроби, у яких учні не пасивно сприймають те, що їм повідомляє вчитель, а самі перевіряють наукові факти й положення («активні й самостійні діячі»). Як вказав автор, факт самодіяльності визначається не умінням щось робити своїми руками, а «елементом усвідомленості, розумної критики і волі, яка керує рішеннями й діями учня» [*Труди, 1916: с. 258*]. Суб'єктність у цьому випадку, на наш погляд, забезпечується цілісністю розумової і фізичної активності школяра, його відповідальністю, ціннісним контекстом діяльності, внутрішньо зумовленим спонуканням до неї.

Цікаві міркування щодо виховуючого впливу навчання та можливостей його удосконалення висловив директор Київської гімназії «Т-ва сприяння середній освіті у м. Києві» О. Музиченко [Труды, 1916: с. 435-449]. У його баченні, основу аналізу діяльності школи повинні складати не результати навчання, а його процес, а отже, акцент зі змісту переноситься на метод, яким цей зміст стає надбанням учня. Йдеться про активний метод як найбільш педагогічно цінний. О. Музиченко розглядає суб'єктні прояви школярів (ініціативність, самодіяльність) як результат зміни їхньої позиції в навчанні, де спеціальна організації взаємодії зі змістом призводить до привласнення знань за допомогою активного осмислення засвоєного.

Отже, незважаючи на відсутність у матеріалах з'їзду чітко визначених питань щодо особистості школяра, його суб'єктний вимір більшістю доповідачів явно (через вказівку на атрибути суб'єктності – самостійність, ініціативність, креативність, відповідальність, свобода) або опосередковано (через розкриття ролі учня в навчанні і вихованні) був позначений як одна зі складових реформування шкільних порядків.

У прикінцевому слові професор В. Зеньковський звернув увагу на потребу «зважати на дитячу індивідуальність, дати їй простір, ставитися до неї з довірою й повагою» [Труды, 1916: с. 577]. У цьому він вбачав основну сутність змін в освітній системі, коли зовнішнє сприяння буде замінено дійсною допомогою дитині у її духовному розвитку.

Основні питання, які стали предметом обговорення на з'їзді, не втрачають своєї актуальності й до тепер. Школа так само намагається наблизитися до учня, створити умови для якнайповнішого розкриття його внутрішнього потенціалу, забезпечити індивідуальну траєкторію його розвитку, залучити до активної участі у привласненні досвіду, тобто максимально можливо сприяти реалізації його суб'єктної сутності. Однак реальна практика педагогічної взаємодії здебільшого пов'язана з тими труднощами об'єктивного й суб'єктивного характеру, які були заявлені і 100 років тому.

На різних рівнях сьогодні ставиться питання про потребу забезпечення якості освіти. Пропонуються напрями її модернізації на основі врахування досвіду інших країн. Але наша вітчизняна педагогічна традиція містить беззаперечні факти прогресивного погляду на особливості організації навчання і виховання учнів. Насамперед акцентуємо увагу на потребі не тільки визнання, але й активного втілення здобутків психологічної науки в педагогічну практику. На основі матеріалів з'їзду можемо констатувати, що на початку минулого століття питання взаємозв'язку педагогіки і психології не стояло, а приймалося як даність («роль експериментальної психології як базису педагогії» [Труды, 1916: с. 92], особистість і обдарованість як основа діяльності педагога (там само), психічний рівень учнів у середній школі й міри до його підвищення (повідь А. Селіхановича). Показовим є те, що вступне й

заключне слово на з'їзді було надано психологові В. Зеньковському, а в обговоренні доповідей, по суті, переплетені питання психолого-педагогічного супроводу особистості в системі шкільного навчання і виховання.

Людинознавча проблематика у ХХ столітті дістала свого подальшого розвитку в межах конкретних наук, що сприяло їхньому становленню як самостійних галузей знання, однак призвело й до втрати цілісного погляду на особистість. Особливо актуальна ця тенденція для педагогіки. Як зазначає В. Шамрай, «поряд із дифузією теоретичного і практичного, педагогіку відрізняє також тяжіння до автаркії – відчутна смислова самозамкненість» [Шамрай, 2014: с. 269]. На необхідність зміни цієї ситуації, насамперед, відреагувала філософія. Методологічні питання освітньої ситуації вона обґрунтувала в межах нового напрямку – філософії освіти. Перспективними є й об'єднавчі процеси між педагогікою і психологією, зважаючи на те, що педагоги усвідомлено, а іноді й інтуїтивно, відчувають потребу у психологічному підґрунті для втілення реформаторських ідей або інновацій в освіті, використовують психологічні поняття для пояснення методології педагогічної науки. З огляду на це, останнім часом дослідження часто позиціонуються як міждисциплінарні. На цій основі потребує модернізації й підготовка майбутніх педагогів, для якої пріоритетом є цілісний погляд на особистість школяра, детермінанти й чинники його розвитку як суб'єкта пізнання, діяльності, спілкування, переживань, смислотворення.

Висновки. Основні світові тенденції у сфері політики, економіки, культури, науки, освіти пов'язані зі зростанням ролі особистості в тих процесах, які забезпечують суспільний прогрес, можливість перетворення нею існуючої дійсності й самої себе на вищому, більш складному, не завжди прогнозованому, але якісно новому рівні буття. Означене актуалізує дослідження особистості у вимірах її суб'єктності. Особливо зростаючої особистості, становлення якої є метою сучасної освіти, але сягає своїм корінням у вітчизняну педагогічну традицію початку ХХ століття також. Демократичні перетворення, детерміновані розробкою питань реформування освіти в цей час, були обговоренні на Київському педагогічному з'їзді, що відбувся у 1916 році.

Увага до труднощів шкільної справи, підвищений інтерес до практики удосконалення системі освіти спонукали доповідачів до активного обговорення не тільки змісту навчання і виховання, але і способів управління цими процесами та активізації участі самих школярів у привласненні знань, виробленні необхідних умінь та самотворенні. Відсутність у доповідях вказівки на їхню суб'єктнісну сутність не позбавляє нас можливості інтерпретувати її у визначених сьогоденням атрибутах – ініціативності, самостійності, креативності, відповідальності і свободі. Висловлені тези, запропоновані підходи до роботи з учнями дають підстави стверджувати, що в матеріалах з'їзду відображено істинне

осмислення педагогічною громадськістю цілісного погляду на прояв особистості школярів у такому педагогічному середовищі, у якому суб'єктність не пригнічується, а заохочується.

Підняті на цьому освітньому форумі питання дають можливість окреслити теоретико-методологічне та практико-орієнтоване бачення реформування освітнього процесу на засадах активізації ролі особистості школяра, його суб'єктності у процесах навчання і виховання, об'єднаних стратегій взаємодії педагогіки і психології, тенденцій, які, на жаль, не знайшли втілення через суспільно-політичні процеси й подальше розуміння державотворцями цілей освіти (виховання пересічних громадян, які позбавлені індивідуальності).

Перспективу наукового пошуку пов'язуємо з дослідженням питань розвитку ідеї суб'єктності особистості школяра в матеріалах Першого Українського Педагогічного Конгресу (1935 р., м. Львів).

ЛІТЕРАТУРА

- Березівська, 2009* – Березівська Л.Д. Організаційно-педагогічні засади реформування шкільної освіти в Україні у XX столітті : дис... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Л.Д. Березівська ; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2009. – 505 с.
- Галян, 2016* – Галян О.І. Ідея суб'єктності особистості як предмет науково-педагогічного пошуку : категорійно-поняттєве поле дослідження / О.І. Галян // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Педагогіка, психологія, філософія» / Редкол. : С.М. Ніколаєнко (відп. ред.) та ін. – К. : Міленіум, 2016. – Вип. 233. – С. 339-347.
- Игнатьев, 2000* – Игнатьев П.Н. Очерк о русской школе [Электронный ресурс] / П.Н. Игнатьев : [публ. по машинопис. тексту] ; / предисл. и подгот. В.А. Владыкиной // Педагогика. – 2000. – № 2. – С. 52–59. – Режим доступа : <http://www.intellect-invest.org.ua>
- Калачев, 2010* – Калачев А.В. Проект школьной реформы П.Н. Игнатъева : курс на демократизацию образования / А.В. Калачев / Историко-педагогическое знание в начале III тысячелетия : постижение педагогической культуры человечества. Материалы Шестой национальной научной конференции (11 ноября 2010 г., г. Москва) ; [ред.-сост. Г.Б. Корнетов]. – М. : АСОУ, 2010. – С. 56–60. (Серия «Историко-педагогическое знание». Вып. 31).
- Клюжев, 1917* – Клюжев И. Граф П.Н. Игнатъев и наше народное образование / И. Клюжев // Вестник воспитания. – 1917. – №2. – С. 56-99.
- Константинов, 1956* – Константинов Н.А. Очерки по истории средней школы (гимназии и реальные училища с конца XIX века до Февральской революции 1917 года) / Н.А. Константинов. – М. : Изд-во Моск. пед. ин-та, 1956. – 247 с.
- Труды, 1916* – Труды Киевского педагогического съезда (12–19 апреля 1916 года). – К. : Типография Т-ва И.Н. Кушнеревъ и К^о, 1916. – 779 с.
- Шамрай, 2014* – Шамрай В.В. Педагогіка як практично-дієва свідомість / В.В. Шамрай / Синергетика і творчість : монографія / за ред. В.Г. Кременя. – К. : Інститут обдарованої дитини, 2014. – С. 266-279.
- Шаравара, 2011* – Шаравара Т.О. Історіографія освітніх реформ у російській імперії другої половини XIX – початку XX ст. / Т.О. Шаравара // Український історичний журнал. – 2011. – № 5. – С. 147-161.

REFERENCES

- Bereziv's'ka, 2009* – Bereziv's'ka L.D. Organizacijno-pedagogichni zasady reformuvannja shkil'noi' osvity v Ukra'ni u XX stolitti : dys... d-ra ped. nauk : 13.00.01 / L.D. Bereziv's'ka ; In-t pedagogiky APN Ukra'ny. – K., 2009. – 505 s.

Pedagogy

- Haljan, 2016* – Haljan O.I. Ideja sub'jektivnosti osobystosti jak predmet naukovno-pedagogichnogo poshuku : kategorijno-ponjattjeve pole doslidzhennja / O.I. Haljan // Naukovyj visnyk Nacional'nogo universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannja Ukrai'ny. Serija «Pedagogika, psihologija, filozofija» / Redkol. : S.M. Nikolajenko (vidp. red.) ta in. – K. : Milenium, 2016. – Vyp. 233. – S. 339-347.
- Ignat'ev, 2000* – Ignat'ev P.N. Ocherk o ruskoj shkole [Jelektronnyj resurs] / P.N. Ignat'ev : [publ. po mashinopis. tekstu] ; / predisl. i podgot. V.A. Vladykinoj // Pedagogika. – 2000. – №2. – S. 52-59. – Rezhim dostupa : <http://www.intellect-invest.org.ua>.
- Kalachev, 2010* – Kalachev A.V. Proekt shkol'noj reformy P.N. Ignat'eva : kurs na demokratizaciju obrazovanija / A.V. Kalachev / Istoriko-pedagogicheskoe znanie v nachale III tysjacheletija : postizhenie pedagogicheskoy kul'tury chelovechestva. Materialy Shestoj nacional'noj nauchnoj konferencii (11 nojabrja 2010 g., g. Moskva) ; [red.-sost. G.B. Kornetov]. – M. : ASOU, 2010. – S. 56-60. (Serija «Istoriko-pedagogicheskoe znanie». Vyp. 31).
- Kljuzhev, 1917* – Kljuzhev I. Graf P.N. Ignat'ev i nashe narodnoe obrazovanie / I. Kljuzhev // Vestnik vospitanija. – 1917. – №2. – S. 56-99.
- Konstantinov, 1956* – Konstantinov N.A. Ocherki po istorii srednej shkoly (gimnazii i real'nye uchilishha s konca XIX veka do Fevral'skoj revoljucii 1917 goda) / N.A. Konstantinov. – M. : Izd-vo Mosk. ped. in-ta, 1956. – 247 s.
- Trudy, 1916* – Trudy Kievskago pedagogicheskago s#ezda (12–19 aprelja 1916 goda). – K. : Tipografija T-va I.N. Kushnerev# i Ko, 1916. – 779 s.
- Shamraj, 2014* – Shamraj V.V. Pedagogika jak praktychno-dijeva svidomist' / V.V. Shamraj / Synergetyka i tvorchist' : monografija / za red. V.G. Kremenja. – K. : Instytut obdarovanoi' dytyny, 2014. – S. 266-279.
- Sharavara, 2011* – Sharavara T.O. Istoriografija osvithnih reform u rosij's'kij imperii' drugoi' polovyny XIX – pochatku XX st. / T.O. Sharavara // Ukrai'ns'kyj istorychnyj zhurnal. – 2011. – № 5. – S. 147-161.

УДК 37.013.73

Галина Груць

СЛОВО ЯК САКРАЛЬНИЙ СИМВОЛ: ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Розглянуто проблему формування особистості студентів засобами слова як сакрального символу та обгрунтовано її актуальність. Доведено, що слово є знаком і водночас символом, за допомогою якого народжується текст, аналіз якого розкриває образно-смісловий тезаурус людини, створюючи можливості для емпіричного вивчення категорій світосприймання. Проаналізовано групи слів за лексико-семантичним наповненням та з'ясовано, що лише при умові відповідального ставлення до слова, до власного мовлення суспільство буде духовно та психічно здоровим. Наведено приклади творчих завдань щодо роботи зі словом на практичних заняттях з педагогіки.

Ключові слова: символ, слово, елітарна лексика, сакральна лексика, субституційна лексика, зоологічна лексика, виховання, мовна культура, духовна культура.

Рассмотрена проблема формирования личности студентов словом как сакральным символом и обоснована ее актуальность. Доказано, что слово является знаком и одновременно символом, с помощью которого рождается текст, анализ которого раскрывает образно-смысловый тезаурус человека. Проанализированы группы слов по лексико-семантическому наполнению, выяснено, что только при условии ответственного отношения к слову, к собственной речи общество будет духовно и психически здоровым. Приведены примеры творческих заданий, касающихся работы со словом, на занятиях по педагогике.

Ключевые слова: символ, слово, элитарная лексика, субституционная лексика, зоологическая лексика, воспитание, языковая культура, духовная культура.